

חשמל בשבת – ר' נחום רבינוביץ
(מתוך אמונת עתיך 116, ועיין שיח נחום כה, מלומדי מלחמה נו-סב)
jziring@torontotorah.com

לכבוד ידידי יקירי... מוה"ר אליעזר רייף שליט"א שוכט"ס.

רוב תודות על עותק התשובה של כת"ר בעניין הדלתות המגנטיות. אין ספק שתופעה זו תתרחב מאוד, גם מעבר לשימוש בצה"ל ולצורכי ביטחון, והבירור ההלכתי בעניין הדלתות המגנטיות יתרום רבות לשמירת שבת כהלכתה. דבריך בנויים על יסודות איתנים של פסיקת גדולי הדורות, וביארת את הדברים בבהירות רבה ובשכל ישר, ולענ"ד פסיקתך נכונה לא רק לשימוש בצבא אלא גם בכלל.

תחילת המצאת השימוש בחשמל לפני כמאתיים שנה הייתה בכלים לתאורה, והיה שאף נראו ניצוצות, וזה יצר רושם כאילו זרם החשמל הוא סוג של אש, ולכן ביקשו לאסור את החשמל בשבת משום מלאכת מבעיר. אולם במשך הזמן התברר שטעות היתה, וזרם החשמל אינו אש כלל, ואין בו משום מבעיר. היו גם חכמים שאסרו את השימוש בחשמל מדאורייתא משום מלאכת בונה או מכה בפטיש, ויש שאסרו מדרבנן משום מוליד. אולם כפי שביארתי, כבר רווחה שמעתתא ע"פ גדולי הפוסקים הגרי"א הנקין זצ"ל והגרש"ז אורבאך זצ"ל ועוד, שאין איסור תורה בכל שימוש בחשמל בשבת, אלא אם נעשית מלאכה מל"ט מלאכות שאסרה תורה, או שיש חוט להט שיש בו משום הבערה. אבל יש שהשימוש בחשמל אסור מדרבנן, וכבר ביארתי בכמה מקומות שהדבר אסור משום עובדין דחול! יש לעמוד על כך שבתחילת ההמצאות החשמליות התייחסו לכך שהחשמל עוזר לאדם לעשות מלאכה, וחששו מאוד לעשיית מלאכה בשבת. ברם, פיתוח מתקדם של שימוש בחשמל המציא כלים חשמליים שתורמים למנוחה ואף לתענוג של האדם בלי שהאדם יפעל כלל, ואף לא נעשית בהם מלאכה מל"ט מלאכות, ואדרבה שמירת השבת הפכה להיות קלה ביותר.

כלל גדול לימדנו הרמב"ם על אלו פעולות גזרו חכמים (הל' שבת פכ"א ה"א):

ודברים הרבה הן שאסרו חכמים משום שבות; מהן דברים אסרום מפני שהן דומים למלאכות, ומהן אסרום גזרה שמה יבוא מהן איסור סקילה.

גזרות חכמים הן משני סוגים: יש פעולות הדומות למלאכות ומשום כך נאסרו, ויש פעולות שעלולות להביא למלאכה – אין הכוונה שבעתיד הוא עלול לבוא לידי מלאכה, אלא החשש הוא שאם נתיר לו את הפעולה, מטבע הדברים יש סיכוי סביר שישכח להיזהר, ויבוא לעשות פעולה שהיא עתה מלאכה דאורייתא ממש, ולכן אסרוה חכמים.

כגון: לא יקרא לאור הנר שמה ישכח ויטה² אף לגבי עובדין דחול השמיע רבנו בתשובה עיקרון זה (תשובות הרמב"ם, בלאו, סי' שו):

...אם כן לא יאכל כדרך שהוא אוכל בחול, ולא יסב כדרך שהוא מיסב בחול! זה דבר ברור למבין שאין אתה מוצא לעולם דברים שאסרו חכמים משום שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, אלא דברים שאפשר שיגילו למלאכה... ולא אסרוה חכמים שאין שם דבר לחוש שמה יעשה...

יש לעמוד על כך שחכמים גזרו כאשר יש חשש שתיעשה מלאכה, או שהדבר דומה למלאכה. אולם לא שמענו על גזרה כפולה שאוסרים גם כאשר אין תוצאת מלאכה וגם הפעולה להשיג את התוצאה אינה דומה למלאכה. זאת ועוד, תנאי לאיסור מלאכה הוא שפעולתו של האדם ניכרת כמביאה לתוצאה.

מעתה, כאשר באים לדון על שימוש מסוים בחשמל, יש לברר אם יש מקום לאסור שימוש זה. כאשר נעשית מלאכה מל"ט מלאכות בכלי החשמל, אין ספק שזה איסור דאורייתא, אולם במקום שלא נעשית מלאכה מל"ט מלאכות – מה הדין? ברור שאין בכוחנו לגזור גזרה כללית על פעילותם או הפעלתם של כל המכשירים החשמליים בשבת, אמנם הגאון הרב פיינשטיין זצ"ל נטה מתחילה לאסור את השימוש בשעון שבת, מפני החשש שמה יבואו לעשות על ידי כך מלאכות שבת ומפני זילות השבת, ודימה זאת לגזרת אמירה לנכרי שגזרו חכמים. אולם דעה זו לא נתקבלה, ופוק חזי שלא נאסר השימוש בשעון שבת, והשימוש בו לא רק שלא גרם לפרצה או לזילות בשבת, אלא אף תרם לעונג שבת.

מעתה יש לבדוק כל סוג של כלי חשמלי בנפרד, ולבחון אם השימוש בו הוא דבר שעלול להביא למלאכה או דומה למלאכה.

והנה בשנים האחרונות הולכים ומתרבים כלים ופיתוחים חשמליים חדשים, ואף שימושים ויישומים חדשים נפוצים מאוד, והם שונים מהמכשירים הישנים בכמה היבטים:

א. יש מהם שלא נדרשת הפעלה ישירה בידיים, כי הם פועלים ע"י חיישנים באופן אוטומטי.

ב. יש מהמכשירים החדשים הללו כאלה שלא ניכר בהם מצב כיבוי ומצב הדלקה, אלא שהם פועלים כל הזמן.

ג. יש מהם שאף שפועלים על ידי החשמל, לא רק שהתהליך החשמלי אינו מגדיר את מהות הכלי, אלא שגם אינם נחשבים ואינם מזוהים בעיני הבריות ככלי חשמל, כגון ברז המופעל ע"י חשמל.

מעתה, אם בשימוש במכשיר כזה נעשית מלאכה מל"ט מלאכות ברור שיש לאסור, ואף אם יש חשש שיבואו לטעות ולעשות בו מלאכה יש לאסור. אמנם אם אין במכשיר

שלפנינו אפשרות של תוצאת מלאכה מל"ט מלאכות, וגם אין חשש שיבואו לטעות בין הפעולה להשיג את התוצאה הנעשית במכשיר זה לבין פעולה במכשיר אחר העושה מלאכה, כי אז אין לאסור.

מעתה יש לבחון: האם יש מקום לאסור את השימוש בדלת המגנטית?

בשימוש בדלת זו לא נעשית שום מלאכה מל"ט מלאכות כלל, והשימוש בה אף אינו דומה למלאכה ואף אינו מביא לידי מלאכה, וכן לא יעלה על הדעת שמתוך שישתמשו בה יבואו לטעות ולהקל ולהשתמש במכשירים חשמליים המזוהים ככלים לעשיית מלאכה מל"ט מלאכות, ולפיכך אין מקום לגזור ולאסור את השימוש בה. יש להניח שדלתות כאלו תיעשנה נפוצות לא רק במקומות שיש בהם צרכים ביטחוניים אלא גם בשימוש רגיל בבתיים לצורכי הציבור, ולפענ"ד השימוש בה ופתיחתה וסגירתה בשבת מותרים לא רק לצרכים ביטחוניים, אלא גם בשימוש רגיל.

שימוש בדלתות מגנטיות ובכרטיס זיהוי דיגיטלי – תגובה

הרב אלי רייף דן במאמרו על פתיחת דלתות מבוקרות באמצעות כרטיס 'קורא קירבה'. אמנם שאלתו עוסקת בנעשה במסגרת צה"ל, אך שיטה זו נפוצה כיום במקומות רבים מאוד מחוץ למגזר הביטחוני או הרפואי, כמו בבתי מלון, בבתי חולים (מאות דלתות!), בבתי אבות, וכן במשרדים וגם בבתי פרטיים. מאמר זה מצטרף לשורת מאמרים בנושאים מצרניים מבית מדרשו של הרב נחום אליעזר רבינוביץ שליט"א, וכולם עולים בקנה אחד, וכדלהלן. וכבר הערנו ב'אמונת עתך' 104 (תשע"ד), עמ' 69-70, על גישתו בקשר ל'חיישנים בשבת', והם הם הדברים.

א. כל התיאור הטכני של המערכת, אשר תופס חלק נכבד מן המאמר, הן טכניקת השידור והקליטה והן כל ההתרחשות הפנימית, איננו רלוונטי לדיון ההלכתי. המבט ההלכתי בהלכות שבת (וכן נזיקין ועוד) מתמקד בתוצאה, ולא בהליך או בהתרחשויות האלקטרוניות בשבבים ובכריבים האחרים. השאלה ההלכתית הרלוונטית היא מה אירע ומה הופעל? ובמקרה שלפנינו: הופעל המנעול החשמלי של הדלת, והוא נפתח ונסגר.

ב. לפיכך, האדם שעשה מעשה (במקרה זה: קירב כרטיס לאנטנה הקולטת) הוא שהתחיל שרשרת פעולות ו'ירה חץ' שגרם לשורת התרחשויות אשר בסופן מנעול הדלת נפתח. כל זה שקול לחלוטין ללחיצת לחצן press to open חשמלי (ואין זה כלל בגדר 'גרמא' כפי שיש הטועים לחשוב). אלקטרוניקה מתוחכמת היא כלי עבודה מודרני ביד האדם, והריהי כ'מקל ארוך' וכ'גרזן ביד מניפו'. אדם שמקרב כרטיס לאנטנה כמוהו כ'מושך בחוט ארוך' שמתג הפעלה בקצהו, או כמפיל קוביית דומיננו הגורמת לתגובת שרשרת רבת צעדים.

תפיסת הרב אלי רייף, אשר מייצגת את בית המדרש הנ"ל, היא יחידאית ואיננה מקובלת על הקונצנזוס הפסיקתי.

ג. השאלה היא אפוא, מה איסור יש בפתיחת מנעול אלקטרו-מגנטי בידיים? והנה, גם בנקודה זו בית המדרש הנ"ל משדר עמדה יחידאית, המייחסת לפעילות חשמלית אלקטרונית שאין בה אש מעמד של 'עובדין דחול' בלבד. הקונצנזוס הפסיקתי מייחס להפעלה חשמלית כזו איסור תורה או דרבנן של 'בונה', 'מכה בפטיש' או 'מוליד', ולא פחות מכך.

ד. קביעת הרב רייף שהרש"ז אוירבך זצ"ל סבר הלכה למעשה שיש בהפעלות אלו רק 'עובדין דחול', המסתמכת על המובא בספר 'קדושת השבת' לרב משה הררי בשם הרב נבנצאל שליט"א – איננה נכונה. אני מעיד מפי תלמידיו המובהקים, ובראשם הרב יהושע

נויבירט זצ"ל ויבל"ח הרז"ג גולדברג שליט"א, ש'לא יעלה על הדעת שהלכה למעשה הרב אוירבך אסר חשמל בשבת רק מצד עובדין דחול'. כך גם נאמר לי מפי הרב זלמן קורן, שליקט את כל תורות הרשז"א בענייני חשמל (במהדורה מורחבת של הספר 'מאורי אש'), שעמו שוחחתי לקראת תגובתי זו.

ה. דרך המלך הפסיקתית היא שיש בכל ההפעלות האלקטרוניות הללו – אם הן תקניות ו'כדרכן' – לפחות רמת איסור דרבנן, גם כאשר ההפעלה כתוצאה ממעשה האדם היא מפותלת ובנויה משרשרת של מיליוני תגובות אלקטרוניות פנימיות. כאמור, המבט מכוון לתוצאה, ואם יש בה איסור – האדם הוא שחולל אותו בידי, בבחינת 'מלאכת מחשבת'.

ו. אכן, בתנאי צבא ורפואה יש להקל – בהפעלות חשמליות למיניהן שאין בהן אש – ולפי הנסיבות מותר להפעיל שיטות של מנגנוני 'גרמא', 'שינוי' או 'נוכרי' (זה סדר העדיפות ההלכתית הנכון), ולא כפי שנדמה לבריות שהופכים את הפירמידה על ראשה. ראו גם מאמרו של הרב יעקב אריאל בתחומין יט, עמ' 343: 'גרמא או נכרי – מה עדיף?'. ואכן, מכון צומ"ת פיתח מנגנוני 'גרמא' לגלאי קירבה, הפועלים במאות דלתות בצה"ל ובבתי חולים.